

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Column: Ziehier het geheugen van een anti communist

Auteur: Pieter Vermaas

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 42.1, pp. 36-40.

© 2020 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

ZIEHIER HET GEHEUGEN VAN EEN ANTICOMMUNIST

Een column uit Skript Historisch Tijdschrift 19.4 (1998).

Peter Vermaas

H

Het is een schande dat prominente communisten van voor de Wende in 1989 nog steeds maatschappelijke functies bekleden zonder dat zij verantwoording voor hun verleden hebben moeten afleggen. Dat betoogde Frits Bolkestein in de zomer van 1995 voor verschillende media. Gijs Schreuders, eens hoofdredacteur van *De Waarheid* en kamerlid voor de CPN, was een van de mensen die Bolkestein bij naam noemde. Helaas, juist deze Gijs Schreuders had vlak na de veranderingen in het Oostblok een boek geschreven waarin hij toegaf een verkeerde

keuze gemaakt te hebben. In *De man die faalde* (Amsterdam 1992) onderzocht hij op een boeiende wijze zijn eigen verleden als communist, zijn eigen 'falen' en het falen van mensen in het algemeen. Kort na de uitlatingen van Bolkestein verwees het voormalige kamerlid onder de kop 'Beste Frits Bolkestein' in een Volkskrant-column naar dit boek. Schreuders schreef de WD-leider scherp en nauwgezet dat niet alleen communisten zich voor hun verleden zouden moeten verantwoorden. Ook de ideologische voorgangers van Bolkestein zouden hun historische blunders, zoals de politionele acties in Indonesië, moeten heroverwegen.¹ Enkele maanden later, in augustus 1995, publiceerde de VVD-leider in een paginagroot artikel, eveneens in de Volkskrant, zijn verweer. Terwijl Schreuders zijn hand in eigen boezem stak, schreef Bolkestein onder de titel *Ziehier de geschiedenis van een anticommunist* over zichzelf als een man zonder fouten. Reeds op jeugdige leeftijd zou de pientere Frits

stelling hebben genomen tegen het communisme. Vernietigende reacties na dappere uitlatingen van Bolkestein als ASVA-waarnemer tijdens een conferentie van de ‘communistische mantelorganisatie’ IUS (International Union of Students) in 1956 in Praag zouden zijn mening hebben bepaald.²

Maar wat is er nu eigenlijk waar van dit op het eerste gezicht toch wat curieuze verhaal, dat Bolkestein in 1995 wereldkundig maakte? Om die vraag te kunnen beantwoorden eerst iets meer over de achtergronden van zijn afvaardiging.

APOLITIEK

Bolkesteins afvaardiging had heel wat voeten in de aarde. In 1949 was immers door de westerse studentenorganisaties, waaronder de Nederlandse Studenten-raad (NSR) waarin de ASVA vertegenwoordigd was, definitief gebroken met de IUS, nadat tijdens een conferentie stelling was genomen in een conflict tussen Tito en Stalin. De ‘westerse’ studentenorganisaties waren van mening dat geen politieke uitspraken gedaan moesten worden zolang deze niet ‘students-as-students’ aangingen. Zij richtten hierop een eigen variant van de IUS op: de International Student Conference (ISC).³

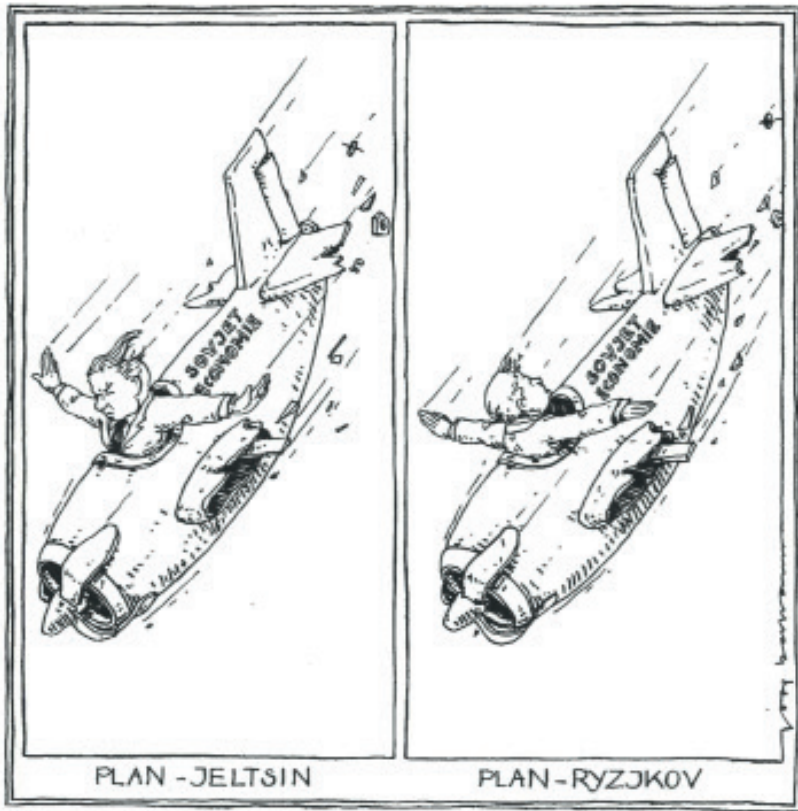
“WAAR BOLKESTEIN ZIJN HELDEN- VERHALEN IN 1995 OPEENS VANDAAN HAALT, IS EEN RAADSEL.”

Het ‘a-politieke beleid’ van de ISC werd ook gebezigd door de ASVA. Voor deze overkoepelende Amsterdamse organisatie was het van groot belang dat zowel de afgevaardigden van de katholieke vereniging Sanctus Thomas Aquinas, waar sterke anti-linkse sentimenten leefden, als die van het met de CPN sympathiserende Pericles aan hun trekken kwamen. Het was dan verstandiger geen uitspraken te doen over grondslagen, ideologieën, nationale of internationale politiek. Het belang van de student was de bindende factor”.⁴

Bij de ASVA slaagde deze strategie redelijk, maar bij de NSR veranderde de ‘a-politieke houding’ al gauw in een ‘anticommunistische’ houding. Door het bestuur van de in Leiden gevestigde organisatie werd in 1956 zelfs voorgesteld om middels een motie officieel te reageren op de onlusten in Hongarije.⁵ Een afgevaardigde sturen naar een communistische studenten-organisatie als de IUS, was voor de NSR dus op dat moment volstrekt niet im Frage. Toen in de zomer van 1956 de uitnodiging van de IUS kwam, werd dan ook besloten deze links te laten liggen.

PRAAG

Het organiserend comité in Praag probeerde het vervolgens op lokaal niveau. De

Skript Historisch Tijdschrift 19.4

ASVA kreeg een uitnodiging en Frits Bolkestein, de beoogde nieuwe voorzitter van de vereniging, voelde zich geroepen als waarnemer af te reizen. Hoewel de NSR in felle bewoordingen geen toestemming voor de afvaardiging gaf,⁶ besloot ASVA-praeses Erik Jurgens dat het wel degelijk goed was dat iemand 'de zwakkere plekken van de IUS ging zoeken'.⁷ Of, zoals Bolkestein in zijn Volkskrantartikel van 1995 schreef: 'Het is belangrijk om de argumenten van je tegenstanders te kennen'.⁸

Namens de ASVA vertrok de 23-jarige filosofiestudent in augustus 1956 naar Praag. In zijn herinneringen in de Volks-krant, bijna veertig jaar later, zou hij, daar aangekomen, overrompeld zijn door de enorme hal en de applausmachine die op elke toespraak volgde. Uit ergernis besloot ook hij de vergadering toe te spreken. 'Mijn toespraak had weinig om handen', schreef Bolkestein in zijn artikel.⁹ Er was eerder wat kritiek geweest op Nederland omdat het Nieuw-Guinea niet wilde opgeven. De

ASVA-waarnemer erkende dat Nederland hier wat traag mee was, maar wees in zijn speech de afgevaardigden erop dat zij niet moesten vergeten dat Polen op dat moment door de Sovjet-Unie werd gekoloniseerd. "Toen ik van dat hoge spreekgestoelte afdaalde en over dat lange middenpad naar achteren liep, heerste er een doodse stilte. Het was mijn eerste ervaring met een totalitair stelsel."¹⁰ Een dag later werd Bolkestein door de Poolse delegatie gesommeerd zijn woorden terug te nemen. 'Ik had daar geen zin in want ik vond dat het waar was wat ik had gezegd', schreef Bolkestein in 1995."¹¹

MOZART IN SPORTKOSTUUM

Om deze uitspraken te toetsen aan de hand van een verslag van het Amsterdamse aandeel in het congres, heeft men slechts de beschikking over één auteur, te weten de waarnemer zelf: Frits Bolkestein. Direct na zijn terugkeer in Nederland publiceerde hij een stuk over zijn belevenissen bij de IUS in Forum Academiale, ten uitgave van de NSR.¹² Enkele maanden later, in januari 1957, verscheen zijn Rapport Praag, dat hij, inmiddels als voorzitter, in opdracht van de ASVA-ledenraad maakte.¹³

Het artikel in Forum Academiale is enigszins ironisch van aard, en gaat vooral in op de mislukte kanten van het congres. Bolkestein benadrukt dat het IJzeren Gordijn werkelijk bestaat als scheidslijn tussen Oost en "West en hij ziet eenzelfde muur tussen de IUS en de ISC. Hij beschrijft een aantal voorvallen dat hem verbaasd heeft, zoals de politieke uitspraken over het Suez-kanaal van de Egyptische delegatie en een Tsjechische variant op de arithmétique hollandaise bij het tellen van de stemmen. Concluderend is het congres volgens Bolkestein mislukt omdat het presidium incapabel is en nota bene toegeeft 'zijn principes nooit te laten varen' en zo uitspraken kan blijven doen van zuiver-politieke aard."¹⁴

Met de boude stelling dat het congres mislukt is, komt de ASVA-waarnemer ook in zijn Rapport Praag. Veel argumenten hiervoor geeft hij echter niet. Hij besteedt vooral aandacht aan de verschillende bestuurlijke veranderingen binnen de IUS. Hiernaast geeft Bolkestein in de nabeschouwing van het rapport nog aan dat hij zich vrij heeft kunnen bewegen en dat hij heeft kunnen spreken met wie hij wilde. De 'materiële verzorging' liet bovendien niets te wensen over, besluit de ASVA-waarnemer. De culturele programma's waren zeker de moeite waard, ofschoon de afgevaardigde het niet kon waarderen dat Mozart werd gezongen door een koor in sportkostuum. En eigenlijk is dit één van de weinige echt kritische kanttekeningen die Bolkestein in zijn rapport van 1957 plaatste.¹⁵

Twee enigszins afwijkende verhalen: aan de ene kant dat van de eerste reisimpressies in Forum Academiale en aan de andere kant dat van het nauwkeurig voorbereide Rapport Praag voor de ASVA. Bolkestein hield kennelijk rekening met zijn lezerspubliek en sprak de meer gematigde lezers van het NSR-blad Forum Academiale derhalve op een andere toon aan dan de lezers van het ASVA-rapport. Slechts op één punt komen de stukken duidelijk overeen: er wordt met geen woord gerept over de kritiek op de Nederlandse houding tegenover Nieuw-Guinea. Ook de overdonderde zaal met communisten die door de toespraak van de Nederlandse waarnemer niets meer kon uitbrengen, zoals Frits Bolkestein zich dat in 1995 zou herinneren, komt niet ter sprake. Sterker nog, in de bijlagen van het Rapport Praag

uit 1957 heeft Bolkestein de letterlijke tekst van de rede die hij uitsprak voor de vergadering van de IUS toegevoegd.¹⁶

Deze tekst gaat in de eerste plaats in op de structuur van de IUS en in de tweede plaats bespreekt zij uitvoerig de a-politieke houding van de ASVA in tegenstelling tot de grootse stellingnames van de IUS. Bolkestein besloot zijn rede met te zeggen dat de verschillen tussen de IUS en de ASVA van een dusdanige grootte zijn, dat een verdere samenwerking nog niet mogelijk was.¹⁷ Met geen woord sprak de waarnemer in zijn toespraak dus over Polen en de Sovjetunie, laat staan over Nieuw-Guinea. Dat zou ook moeilijk verklaarbaar zijn geweest, want het was nu juist de ASVA, zoals Bolkestein onder punt 2 van zijn toespraak nog omstandig aangaf, die sterk ageerde tegen politieke uitspraken die niet 'students-as-students' aangingen. De 'kolonisatie' van Polen door de Sovjet Unie, was nou niet direct een onderwerp waar studenten an sich zich in moesten mengen.

Waar Bolkestein zijn helden-verhalen in 1995 opeens vandaan haalt, is een raadsel. Voor het Volkskrant-schrijven aan Gijs Schreuders was het voor hem kennelijk belangrijk om aan te geven dat hij het altijd al bij het rechte eind gehad heeft. Dat nota bene een oproep van de VVD-leider om oud-communisten verantwoording te laten afleggen voor hun verleden, door hem zelf vervolgd werd met een wat aangepaste versie van zijn eigen verleden, is verfoeibaar. Toch ligt het enigszins in de lijn van eerdere politieke uitspraken van het kamerlid. Zijn herhaaldelijke nadruk op het belang van geschiedenis als vak in het basisonderwijs, lijkt met de uitlatingen van 1995 een verbreding te hebben ondergaan. Ook de geschiedwetenschap wordt door Bolkestein tegenwoordig een warm hart toegedragen. Met bezieling helpt hij de beginnend historicus zijn weg naar de archieven te vinden. Open deuren moeten worden ingetrapt. Zoveel ongeloofwaardig heldhaftig vertoon als in 1995 door de VVD-leider in zijn artikel beschreven werd, schreeuwde erom ontkracht te worden. En daar zijn historici voor. ■

Noten:

1. Gijs Schreuders, 'Beste Frits Bolkestein' In: de Volkskrant, 28 juni 1995.
2. Frits Bolkestein, 'Ziehier de geschiedenis van een anticommunist' in: de Volkskrant, 12 augustus 1995. Eerder bracht Bolkestein vrijwel de volledige inhoud van het artikel ter sprake in een televisie-interview voor VPRO's Zomergasten, 2 augustus 1995.
3. 'De betrekkingen van de NSR met studentenorganisaties uit communistische landen' (9 juni 1960). ASVA-archief nr 1279.
4. Gebaseerd op: Jos Dohmen S Oscar Steens, *Bevrijding en bezetting. Vijftig jaar Algemene Studenten Vereniging Amsterdam* (Amsterdam 1995); Prof dr Frits de Jong Edz., *Macht en Inspraak. De strijd om democratisering van de Universiteit van Amsterdam*. (Baarn 1981).
5. In hun boek *Ga dan zelf naar Siberië* (Amsterdam 1978), schrijven Max van Weezel en Anet Bleich: 'Niet ten onrechte werd in progressieve kring geconstateerd dat voor de

NSR "a-politiek" uitsluitend "tegen linkse politiek" betekende.' 101.

6. 'Waarom zou de ASVA iemand sturen naar een organisatie die 'de grondslagen van onze samenleving ontkent en ondermijnt?' (Brief van R. van der Berg (NSR) aan E.C.F. Jurgens (ASVA), d.d. 24 juli 1956. ASVA-archief nr 1515).
7. Notulen raadsvergadering NSR 12 juli 1956, ASVA-archief nr 1204.
8. 9. 10. 11. Frits Bolkestein, 'Ziehier de geschiedenis van een anticommunist'.
12. Frits Bolkestein, 'Praha' in: *Forum Academiale*, 27 oktober 1956.
13. Rapport Praag, ASVA archief, nr 1515.
14. Frits Bolkestein, 'Praha'.
15. Ibidem. 3 e. v.
16. Deze bijlage is eerder genoemd door Ton F. van Dijk in 'Frits Bolkestein, een geslaagde onderneming' *Vrij Nederland*, 16 maart 1996.
17. Rapport Praag, 11: Appendix
- 10: 'Rede van de waarnemer van de ASVA'.